

CEĻĀ UZ VERBĀLĀ TEKSTA SAPROTAMĪBAS ANALĪZI LAIKMETĪGAJĀ VOKĀLAJĀ MŪZIKĀ

Gundega Šmite

Verbālā teksta saprotamība vokāla skaņdarba kontekstā bijusi aktuāla vienmēr, kad savienojas mūzika un teksts. Verbālais teksts vokāla skaņdarba ietvaros var saglabāt vai arī zaudēt savu primārā vēstījuma potenciālu, tādējādi klausītājs gūst iespēju vairāk vai mazāk līdzvērtīgi uztvert abas skaņdarbu veidojošās sfēras – verbālo un muzikālo tekstu. Valoda ir viens no primārajiem cilvēka komunikācijas veidiem. Saskaņā ar kognitīvās psiholoģijas pētījumiem, dziedātā teksta uztverē valda tie paši kognitīvie mehānismi, kas runas plūduma uztverē, taču dziedātā teksta specifika var radīt traucējumus verbālā teksta uztverē. Verbālā teksta saprotamības izpēte ir komplicēta sistēma, kas saistīta ar pētniecības objekta daudzlīmeņu funkcionēšanu. Pilnvērtīga pētījuma veikšanai nepieciešama interdisciplināra pieeja, kas ietver gan kognitīvās psiholoģijas, gan akustikas, gan lingvistikas zināšanas. Verbālā teksta saprotamību, pēc psihologa Filipa Faina un muzikoloģes Džeinas Ginsborgas atziņām, nosaka četri galvenie faktori:

- 1) aspekti, kas attiecas uz interpretu (atskaņojuma īpatnības: dikcija, artikulācija, reģistrs u. c.),
- 2) aspekti, kas attiecas uz klausītāju (uztveres faktors),
- 3) aspekti, kas attiecas uz vidi (akustika),
- 4) aspekti, kas attiecas uz mūzikas un teksta mijiedarbi (komponista pieeja).

Tikai visu četru faktoru izziņāšana var būt vispusīga pētījuma pamats. Taču katrs faktors izziņāms arī atsevišķi. Raksta ietvaros aplūkots ceturtais faktors, kas saistīts ar verbālā teksta interpretāciju komponista risinājumā – skaņdarbā iešifrēto verbālā teksta uztveramības līmeni. 20. gadsimta mūzikas jaunās tendences verbālā teksta traktējumā nosaka, ka primārs bieži kļūst teksta fonētiskais aspekts vai arī verbālais teksts tiek pakļauts kompozīcijas tehniku radītām modifikācijām, tāpēc jautājums par teksta uztveramību saasinās. Laikmetīgās vokālās mūzikas komponistu primārā iecere visbiežāk nav tieši un saprotamā veidā atspoguļot tekstu: šajā ziņā nereti izpaužas Pjēra Bulēza definētais centra un prombūtnes fenomens, kas nosaka mūzikas teksta dominanti (verbālais teksts ir asimilēts kā mūzikas elements). Verbālā teksta uztveramību ietekmē dažādi mūzikas un vārda mijiedarbes aspekti – vokālais stils, prosodijas atspoguļojums, reģistrs, teksta stāvoklis (primārs vai fragmentēts), faktūras izklāsts, pati teksta realizācijas forma (lineārā ieklāšana, redukcija, maskēšana, strukturālā iekļaušana u. c.).

Raksta ietvaros prezentēta analīzes metode, kas pēta kompozīcijā iešifrēto verbālā teksta saprotamības līmeni (zemu, nevienmērīgu vai augstu); kā piemēri aplūkoti Mārtiņa Viļuma kordarba *Le Temps scintille...* atsevišķi fragmenti.